

ՀԱՆԳԻՍ

Վ. Հ. ԱՐԻՍՏԱԿԵՍ Վ. Դ. ԳԱՄԲԱՆՏԻԼԵԱՆ

Յունուար 19ին, երկուշաբթի օր մը,
ժամը 15ին ցույքու սարսուս մը զբացինք
ամէնքնիս . . . Միաբանութիւնս կը զբ-
կուէր իր յարգելի եւ սիրելի ծերունագարդ-

Հ. Արիստակչյան Վ. Գառքանտիլեանչ, ե-
րիցազգոյն անդամնեն, իր կեանքի իննսնե-
լուրդ տարւոյն սեմին վրալ:

Իրապէս զարմանալի եղաւ իր անդարձ
մեկնումի պարագան. ի՞նքն իսկ տուաւ
անոր ոչչափրաւ աղդանչանը՝ սնացին մօտ
եղողներուն, մահէն 10 վարկեան առաջ,
«կեանքը լմացաւ»ի խմաստով ձեռքերուն
մէկ մունջ շարժուձեռովը, արգէն խօսելէ
դադրած ըլլալով վերջին քանի մ'օրերուն
մէջ :

Հանգուցեալը ծնած էր Տրապիզոն 1853
Յունիս 8ին ու վանք եկած 1864ին Հ. Իդ-
նատիոս Կիւրեղեանի հետա, իր քաղաքակից
մէկ ընկերովը (ապագայ Հ. Մինաս Նու-
րիխաննեսն)։ Երկու պատանիներու ձիր-
քերուն եւ յարմարութիւններուն որոշ ա-
պացոյցը կրնայ գուշակուիլ Ուխտիս դիւտ-
նական այն նամակէն՝ զրուած Հ. Իդնա-
տիոսէ, ուր փութացնել կը խնդրէ ընդու-
նելութեան հրամանը, անդբազարձնելով
զանոնք կորսնցնելու մերձաւոր վտանգ մը
յապացումի հետեւանորդ։

Ս. Ղապարու մէջ Սեղբաք (այս էր
մկրտութեան անունը) կը յանձնուի նախ
Հ. Վարդան Շիշմանեանի, ապա փորձ
դաստիարակ Հ. Արբահամ Ճարեանի խը-
նամքին: Կատարելով կրօնաւորական ուխ-
տերը 1872ին՝ Սեղբաքը Եղ. Արխատակէս

կը դառնայ . երկու տարի վերջն ալ Գերպ .
Հմայմի իւղեան Արբահօրմէ քահանայ կը
ձեռնադրութ : Անկէ վերջ կը սկսի գոր-
ծունէութեան շրջանը : Պաշտօններ վարած
է Ս . Ղաղար , Տրապիզոն , Պոլլա եւ Վե-
նետիոյ Մ .մ . Վարժարանը , ըլլալով Ու-
սուցիչ , Փոխ-Տեսուչ , Տեսուչ , Գործա-
կալ , Բնդ . Առաջիկայ եւ ժամանակ մ'ալ
վահահայր Ս . Ղաղարու : Բացի կրթական ,
տնտեսական եւ վարչական պաշտօններէ
չ . Արխտակէս իր որոշ գերն ունեցաւ նա-
եւ գրական մարդին մէջ . աշխատակցած
է Բագմավիկի . իր նախասիրութիւնը ե-
ղած է աւելի մեր մատաղ սերունդներու
համար օգտակար թարգմանութիւններ տալ
քան ինքնադրութիւններ : Այդ կարգէն ու-
նի Տէ Ամէիչիսի «Տղաքներու համար հա-
յուր» (1890) շնորհուեկ «ինչտեղ ուե-

ները (1899), Ճիշտողայլը «Խսչպատճեն» ամբողջ թիւները» (1901), «Անձրեւոս գիշեր մը», «Պղուտոնի նաւարեկեալները» (1909), «Որդին հօրը բանտապան» (1916) եւ զանազան աշխարհաբար թարգմանութիւններ Ատա Նեկրիի քերթուածներէն :

Հանգուցեալ Զօր մէկ ուրիշ բացառիկ յատկութիւնն՝ զոր չենք կրնար մոռնալ՝ անոր հմայիչ առողջանութիւնն էր : Կ'արժէ որ կրկնենք հոս իր Քահանայութեան Յիսոնամեակին առթիւ զրուած հետեւեալ առղերը . «Թէ՛ քերթուած, թէ՛ արձակ՝ անոր շունչին ու շեշտին տակ անհամեմատ կորով ու վսեմութիւն մը կ'առնու : Տող մը զրութիւն խւկ լսել իրմէ՛ կարծես պիտի նմանի կրակի մը որ կը հրդեհէ անտառը . կարկաջահոս առուակի մը մեղմօրօք ձայնին քով պիտի լսես յանկարծ բարկաճայթ ամպերու գոռմունքը : Ահա այդքան ազգեցիկ է անոր հայկական առողջանութիւնը, զոր ան կը լսեցնէ սրտալիր ու սրտագոչ, նոյն խւկ իր ընտանի խօսուածքին եւ արտայայտութեանց մէջ» (Բդմ. 1924 Յունիս, էջ 218) :

Ծաղկագրմանութիւնն ալ իր միւս ցայտուն յատկութիւնն եղած էր. կ'ըսէր որ դայն ժառանգած էր իր դաստիարակ Հ. Ա. Ճարեանէ : Եւ յիրաւի ամենազգի այցելուներ հիացումով կը դիմէին անոր խնամած ու գուզադրած գոյնզգոյն ծա-

- 115 -

զիկները, որոնց վայլ են չքաղաքացիները,
պերճանք ու վասք զգեցնելու դադանիքը
պիտիք։ Բաւական է նկատել, որ յատկա-
պէս նկարիչներ իսկ կու զային՝ իրենց
պատտառներուն վրայ անթարշամ դարձ-
նելու անոր հիմնալի ծաղիկներու բլրածեւ
խումբերը Վանքիս Սողոմոնեան սրահին
մէջ։

Ուրիշ արժանիք մըն ալ ունի Հանգու-
ցեալ Վարդապէտը. ան ընծայեց մէր Աղ-
դին Դանիէլ Վարուժան մը, որուն ուսու-
ցիչն էր եղած: Ստուգիւ կրցած էր անոր
մէջ թափանցել հայերէնի իր կորովի չեշտն
ու սքանչելի առողանութիւնը, զոր մէր
աշակերտութեան օրերուն՝ անձամբ ալ
լսէլու հաճոյքն ունեցած ենք՝ տարեկան
հանդէսներու առթիւ:

1924 Յունիս 8ին Հ. Գասպարյանի կեան
բարեկամութիւնն ունեցաւ իր Քահանա-
յութեան ոսկեցին Յորելեանը կատարելու
Մ. Ղազարու մէջ՝ ըլջապատուած իր Եղ-
բայրակիցներէն եւ բարեկամներէ : Իրեն
բախտակից էր իր գասէն նաև Հ. Անոռ-
նիոս Վ. Պետանեան, որ այդ ժամանակ
երկար տարիներէ ի վեր Խրիմ կը գտնուէր
առաքելութեան պաշտօնով, Հ. Ներսէս
Ճնողյան (ապա Եպիսկոպոս Տարօնոյ և
Վասպուրականի) իրենց դասագլուխին էր :

Գործունէութեան ասպարէզները հետզդ
հետէ կը փակուէին Հ. Արխստակէս Վ. Փ.
առջեւ այն օրէն՝ երբ աշքերու լոյսը նուա-
ղիլ սկսաւ : Փատուայի Գործակալատան
մեծաւորութենէն յետոյ կ'ապրէր այլեւս
Մայրավանքիս մէջ մինչեւ խոր ծերու-
թին, պահելով սակայն մտքի արթնու-
թինը : Հասարակաց ընկերութեան մէջ
փնտուած դէմք մ'էր՝ իր համեղ, նրա-
միտ, միանգամայն կատակարան խօսքե-
րովը : Երբ փափաք յայտնուէր իրմէ ար-
տասանութիւն մը լսել՝ չէր ուզեր զվանալ,
եւ ահա կարծես զուրս ելլելով ծերութէ-
հաւաց առնէս

նէ՝ կ'արտասանէր բագրատունեան տողներ
սքանչելի առողջանութեամբ եւ երիտա-
սարդական եռանդով . երբեմն անոնց ներ-
կայ եղած են բարեկամներ եւ օտարազգի
հիւրեր ալ, որոնք հիացմունքով լսելով
կորովալից ծերունիին այլքան խանդոս
արտասանութիւնը՝ կը սքանչանային հայե-
րէն լեզուի այլպեսի գրաւիչ յատկութեան
վրայ: Աչքերու լոյսը գրեթէ նուազած էր,
բայց ան չէր գաղըեր եկեղեցւոյ ճամբան
բռնելէ . . . միակ հոգեկան մխիթարու-
թիւնն էր՝ ներկայ լվլա միշտ հասարա-
կաց ժամերգութիւններու եւ սրբազան ա-
րարողութիւններու, որոնց այնքան սիրող
էր. կը ջանար իր այլ վիճակին մէջ մա-

ոուցանէլ ամէն օր Ս. Պատարազը, մին-
եւ որ այլեւս բոլորպիլին անկարելի եղաւ:
Ու կը զգար անոնցմէ զրկուած ըլլալու
ինձ գոհողութիւնը:

Հստաշունչ ձմբան հետեւանքով հար-
ուուխ մը սկիզբ տուաւ այն մահացու ախ-
ոտին՝ որ մինչեւ գերեզման պիտի առաջ-
նորդէր զինքը։ Ստամքալ հետզետէ կը
հրաժարէր նոյն իսկ պուտ մը ջուր, կամ
կաթ եւ կամ լեմոնածուր առնելէ։ ու բաց
ի վերջին քանի մօրերէ՝ ան կը մնար եր
բաղկաթուին վրայ, ուր եւ սիրայօժար
ընդունած էր Եկեղեցւոյ Ս. Խորհուրդ-
ները։ Վերջին սահուն ալ՝ իր աղքանը-
շանէն յետոյ՝ ինչպէս ակնարկեցի սկիզբը,
հասկցուց որ փոխադրուի նոյն թիկնաթո-
ւին վրայ, ուր տասը վայրկեանէն հան-
դարտիկ աւանդեց իր հոգին Արարչին
ձեռքը, Գերազ. Արբահօր եւ այլ ներկայ
Հայրերու աղօթքներուն մէջ։

Յուղարկաւորութեան պաշտօնական ա-
րարողութեանէն առաջ ուրիշ նուիրական
բան մը կատարուեցաւ նախ : Հանդուցեալը
յոյժ սիրող ըլլալով «Ասուածածին ան-
հարսնացեալ» ԲԶ քնքոյց շարականին՝
մասնաւոր փափաքով ըսած էր իր կենդա-
նութեան օրով, թէ «Երբ մեռնիմ պիտի
երգես ասիկա» : Արդ ուզելով յարդել Ող-
բացեալ ծերունիին այդ յատուկ իղձը՝
այս տողերս գրողը երգեց այդ սրտառուչ
երգը՝ երբ անոր անկենզան մարդինը ան-
կողնէն կը փոխադրուէր դադաղին մէջ՝
շատեռուն ներկալութեան :

Հայրերու սոլզայութեան
Այժմ կը հանգչի ան Մէնաստանիս Գե-
րեզմաննոցը՝ մեր նախնի Հայրերու կար-
դին, սպասելով Վարձահատոյց Փրկչին
զալսեան . . . : Խոկ մեզի հետեւղներուս
ուրիշ բան չի մնար՝ բայց եթէ կրկնել ի
սրտէ շարականին խօսքերը.

Քրիստոն'ս, զինզի ծառայի քն լնկալ ի
դասս անդրանկաց գրելոց ի յերկինս:

Հոս կ'արտատպենք Յ. Ճ. Սիրունիի
(մտերիմ բարեկամ Դ. Վարուժանի) զնա
հատանքի հետեւալ աղնուաշունչ տողե
րը՝ նկատմամբ Դ. Վարուժանի առաջի
դաստիարակին՝ ողբ. Հ. Արիստակէս Վ.
Գայանեանսիւնինի:

«Բանաստեղծը» (Դ. Վարուժանի մեջ
այսի շատաւենար թերեւս այնքան արա-
ռու այնքան յուրքի երեւ դպրուածը իր
անոնց հանձնը Մխիթարայ Տան ամենէն»

համեստ, բայց ամենին անոյշ հոգիներէն մէկը, Հայր Արքատակէս Գասեանտիլիեանը, որ նոյն միջոցին մեծաւոր էր Գատըգիսի Մլիթքարեան դպրոցին։ Ան է որ ոչ միայն ձրի դպրոց կ'ընդունի ուսման ծարաւ մասնուկը, այլ եւ կը սկսի խմբութեանոր հոգին, կ'առաջնորդէ անոր ֆերրո-դական նախագործերը, ի վերջոյ յաջողցը ներկայ անոր մուտքը Մուրատ-Ռափ։ Ու Դանիէլ պաշտամունքով կը յիշէր առաջին օրերու իր գաստիարակը՝ որ անոր պատանի հոգին մէջ դրած է գեղեցկութեան սէրը ու անոր հասնելու բաղցրութիւնը։ Յայտնի անուն մը չդարձաւ այդ Վարդապետը, բայց Վարուժան կը պատմէր թէ ամէկուտ բանասնդ մը կար այդ մարդուն հոգիին խորը, ու շրբունքներուն վրայ՝ մեղը ու բարութիւն։ Այնայէս քաղցը ու տպասուրիչ էին իր ընթերցումները, որ իր աշակերտներուն հոգիին մէջ բան մը կը ճգէին իր անոյշ ձայնէն ու կայծ մը հեղինակներէն՝ զոր կը կարդար անոնց։ Կը պարտիկէր իր բանասնդի հոգին, վախճառով թէ երգը, որ շրբունքներուն կու գայ, չի պատմէր հոգույն խօսածը։ Բայց կը սիրէր հայացնել օտար գեղեցկութիւններ։ ի'րն է թարգմանութիւնը ինչպէս Տէրեւնները երկին, ու Հ. Արսէն Ղազիկեանէն առաջ ի'նքն է Առա Նեկրին սիրողը ու թարգմանողը։ Բայց մանաւանդ ան գիտէր որոնել գեղեցկութիւնները որոնիք ուրիշին մէջ կան։ կը սիրէր վիճուել ծածկուած գեղեցկութիւնները։ ի'նի եղած է պատահի Դանիէլին մէջ լոյսը գտնողը, ոչ միայն գտած է գոհարը՝ որ իր հոգույն մէջ կը կրէր Թրգմնիկէն եկած այդ անտաշ տղիկը, այլ ձեւ ու գեղեցկութիւն տուած է անոր»։ . . . («Ինչպէս որ էին Դանիէլ Վարուժան», Պութքէ, 1940, 21)։

ԱՆՇԵՏԱՑՈՂ ԴԻՄՔԵՐ

Բազմավիճակ-ի խմբագրութիւնը խորին ցաւակցութեամբ կ'արձանագրէ Հոս նաեւ անունները 1942-ի-տարեց ջանին վախճանած մէկ քանի գիտնական, աղջիւ, ու Միաբանութեանս բարեկամ գէմքերու, որոնք անդարձ մեկնեցան զործունէութեան ասպարէցէն՝ մեծ սուր պատճառելով իրենց արենակիցներուն եւ Փարլիզայ գաղութին, ուր կ'ապրէին զրեթէ ամէնքը. ԲԱՍՏԱԶԵԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ, Տոքտ. ԱԼԱԶՎԵՐՏԻ ՈՐԴԻ, Տոքտ. ՎԱՀՐԱՄ ԹՈՐԳՈՒՆԵԱՆ, ՊՈՂԱՍ ԷՍՄԵՐԵԱՆ, Փրոփ. ՆԻՔՈԼԱ ԱԴՐԻՅ, ՏԻԳՐԱՆ ԿԱՄՄԱՐԱՅ.

կԱՆ, ՎԱԶԳԻՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ, ՇԱՀԱՆ
ՇԱՀՆՈՒՐ, որոնցմէ ոմանց մասին պիտի
անդրագառնանք Պաշտօնաթերթիս յաջորդ
թիւերուն մէջ :

Կ'արձանագրենք նմանապէս հոս աւելի
խոր ցաւակցութեան զգացումներով Միսի-
թարեան ընտանիքին ու զաղափարականին
հետ աւելի սերօրէն կապ ունեցող ու
Փարիզի մէջ՝ ներկայ աղետալի պատե-
րագմէ ընթացքին վախճանած՝ մէր չորս
սիրելի աշակերտներու անուններու : Մի-
ՔՅԱՅԻԼ, ԱԼԵՍՇԱՀԻ, ԱՆՏՐԻԿ ԱԼԹՈՒ-
ՆԵԱՆԻ, ԱՐԱՄ ԻՆՃԻՇԵԱՆԻ, ՀԱՅ ԳԲՆ-
ԴՈՒՆԻԻ և ԼԵՒՈՆ ԽՏՐԵԱՆԻ :

ՄԻՔԱՅԵԼ ԱԼԵՄԾՈՅ

1939-ի աշնան մահը կը խլէր տարաժամ
իր սիրելիներու զրկէն եւ աղջային ըլջա-
նակներէն՝ Միսիթարեան նախկին աներու
մէջ կարևոր և յարգելի դէմքերէն մին՝
Միքայէլ Ալեմչահը: Ծնած է Պարտիզակ,
ուսկից առաջ հայրենի հուրը տարաւ կըրկ-
նապատկելու վենեսեկոյ Մ. - Ռ. Վարժա-
րանին մէջ, ուր կատարեց իր աշակերտու-
թեան ընթացքը 1890-1894 տարիներու ըլլ-
ջանին, նախ Հ. Դրիխոր ձելալի եւ յետոյ
Հ. Սամուէլ Գանթթարեանի տեսչութեան
ժամանակ: Իր կրթութեան այս որբանին՝
միշտ կապուած մնաց իր ամբողջ կեանքին,
ու ամենուրեք անոր պայծառութեան եւ
յաջորդութեան համար՝ ըրաւ ինչ որ ձեռքէն
կու գար. կը սիրէր զայն իբրեւ իր երկ-
ըորդ տունը՝ այն գիտակցութեամբ՝ թէ
Մ. - Ռ. Հաստատութիւնը աղջին զաւակ-
ներու դաստիարակութեան մէջ՝ խոչոր
գեր մը կատարած է եւ գեռ ունի կա-
տարելիք:

իր խոր զարգացումին, ու բնական ուչի-
մութեան եւ հոգւոյ անկիզծութեան՝ կը
միացնէր նաեւ կրօնական խոր համոզում
մը զոր ժառանգած էր իր բարեպաշտ ու
ժրագլուխ մօրմէն: Ու իր այդ հաւատ-
քովը եւ եկեղեցափրութեամբ աշխատե-
ցաւ միշտ օգտակար ըլլալ հայ կաթողիկէ
շասարակութեան՝ մահաւանդ Պոլսոյ մէջ:
Եկեղեցին, ընտանիքը եւ ազգը՝ էին իրեն
երեք սիրելի նստառակները՝ որոնց համար
ոսհեա ան իր սովանդակ կեանքք:

կոչոց առ լր բաղադրական է և
Երկար տարիներ պաշտօնեայ ըլլալով
հանդերձ թուրքիոյ հանրային Պարտուց
Վարչութեան, նախ զանազան տեղափո-
խութեամբ եւ յետոյ կեզրոնին մէջ, եւ
ապա անգլիական նաւաշն ընկերութեան
մը մօտ, իր սիրտան ու հոգին սակայն ամ-

բաւական տանջնէլք վերջ, յանկարծ 63 տարեկան հասակին կը տապալէք զինքը, մեծ սուրբ ու կորուստ պատճառելով իր աղնի տիկնոջը, զաւակներուն եւ բարեկամներուն:

Միքայէլ Ալեմշահի մէջ նկատուած անշահախնդիր ողին հասարակաց բարւոյն համար, եւ իր ստանձնած գործին կատարման մէջ զրած խղճամիտ ճշգութիւնը՝ հիացմունք կը պատճառէին զինքը մօտէն ճանչցողներուն։ Անկարելի է չիշատակել նաեւ իր այն տաք սէրն ու համակրանքը՝ զոր կը տածէր Միթմարեան Միքանութեան գարաւոր պանծալի Հաստատութեան եւ անոր կատարած աղգօգուտ գործունէութեան առաքելական, դաստիարակչական և գրական ասպարէզներու մէջ։ նախանձախնդիր էր Միթմարեան վարզապետի մը պէս՝ անոր պատուոյն եւ անունին, պաշտպանելով զայն ամէն տեղ եւ ի հարկին բացատրելով տղէտներուն առջև անզոււթեան անզոււթեան առջև :

Ըստանիքի լաւ հայր եւ անկեղծ բարեկամ էր Միքայէլ Ալեմչահ, իր ձգած երեք զաւակները՝ երեք հաստատուն սիներ են իր տան եւ ընտանիքին, իրենց հօրը հարազատ պատկերները, օժտուած անոր հոգեկան եւ մտաւոր բոլոր յատկութիւններով :

Անկեղծ բարեկամութեան կապ մը կը
միացնէր իրեն հետ նախկին Մխիթարեան
սան՝ Պր. Անտրիկ Ալթունեանը եւ Արամ
ինձինեանը, մարդկային կեանքին մէջ այն
քիչ պատահող բարեկամութեամբ՝ որ գե-
րեզմանէն անդին ալ կը շարունակուի: Եւ
ստուգիւ անոր մահուան տիսուր բաժա-
նումին առթիւ հրատարակեցին անոնք յի-
շատակին ճօնուած մահազդ պիտակ մը
անոր լուսանկարովը եւ ստորեւ զրուած
առ ուղիւ առողերուի:

«Զան յեղպէս մուշտւր-
լ զերմիկ պեսակ անթառամ
Անտրիկըն Բոկի, Մարգարիտն Արամ.
Դու հէ՛զ Միքայէլ՝ արքայ տիկնիքի
Նընչէ խաղաղիկ, Հոգեբոյ հենի.
Իսկ ընկերներոք՝ քեզմէ անրաժան,
Քանի հետ առն վաղ թէ անդամն»:

Խոստումնին պահեցին, ու առաջինը մէկ
ու կէս ամիս վերջը, և երկրորդը քիչ
յիտոյ գացին հասան իրեն:

Օտար երկրի մէջ պանդխտութեան իր
օրիբուհն՝ ունեցաւ շատ վշտեր ալ, ո-
րոնց տոկաց Հոգեկան մէծ արիութեամբ,
եւ որոնք սակայն մաշեցին զինքը: Իր
աղիքներու մէջ ծածուկ կարանած կեղ մը